

ПРИОРИТЕТИ В ЕДИННОТО ЕКОЛОГОВЪЗПИТАТЕЛНО ПРОСТРАНСТВО „ДЕТСКА ГРАДИНА – СЕМЕЙСТВО“

Петя Конакчиева

УВОД

Човечеството посрещна ХХI в. в условията на глобална нестабилност. Научната и педагогическата общност все повече осъзнават „екологичната недостатъчност“ на всички степени на образованието. Една от най-важните причини за екологичното неблагоприятно развитие е ниската екологична култура на хората, липсата на екологично самосъзнание и ясна позиция за природоопазваща дейност. Поради това един от значимите начини за промяна на съвременната екологична ситуация е екологичното образование (Н. Н. Моисеев, К. А. Романова, Г. Я. Ягодин и др.).

Както потвърждават множество изследвания, формирането на екологична образованост и възпитаност на личността е дълъг процес, който се реализира в продължение на целия човешки живот под влияние на жизнения опит, възпитанието, научните знания, самоусъвършенстването. Пропуските и недостатъците в началния етап на екологоориентираното педагогическо взаимодействие могат да провокират негативни тенденции и дефицити в перспективен план, чието компенсиране е практически невъзможно в следващите степени на образованието. Това вмениява особена отговорност на всички ангажирани с проблемите на екологичното образование в предучилищното детство субекти. Тяхната визия за постигане на конструктивни личностни изменения в екологосоциален план чрез средствата на ранното образование в областта на околната среда има определящо значение за осигуряване на възможност на всяко дете за субективно оценено ориентиране в закономерностите на устойчивото развитие. Значимо в този контекст е „новото разбиране за връзката между педагог и родител като възпитателни субекти в процеса на взаимодействие“ (Гюров, 2006, с.29). Именно функционирането на детската градина и семейството като единно екологовъзпитателно пространство е ключов фактор за осигуряване на възможност и подкрепа на шанса за

реализиране на единен екологически възпитателен процес за детето. Постигането му е и аспект на дискусия и диалог, стимулиращ обмен на идеи и мнения при откриване на аргументирани основания за организиране на детското ежедневие съобразно индивидуалните потребности и възможности за личностно ориентирано взаимодействие с природосоциалното обкръжение. В тази връзка като актуален се определя проблемът за изследване на педагогическите условия, способстващи за обезпечаване на единството на познание, преживяване и действие и предпоставящи както овладяването на умения за позитивно и безопасно поведение сред природата, така и подготвянето на способности за оценяване на отношението на другите към нея и за прогнозиране на собствените постъпки и действия. Той кореспондира със съдържанието на преследваната изследователска цел: проучване на водещите приоритети в единното екологически възпитателно пространство „детска градина – семейство“.

I. Своєобразие на екологичното образование в детската градина

1. Екологичното образование в детската градина като дискусивно тематично поле

Екологичното възпитание е сравнително ново направление в предучилищната педагогика, което отчита единството на традиционни и съвременни подходи за връзка на детето с природата, съдържанието на народните традиции и световния опит в образованието в областта на околната среда, адаптиран към условията на родното предучилищно образование. В последните години се наложи употребата на термина „екологично образование“ като синоним на „екологично възпитание“. Логическите аргументи за подобна промяна могат да се търсят в няколко посоки. Преди 1993 г. често към предучилищна възраст се изолзва понятието „предучилищно възпитание“, включващо обучение и възпитание на детето. Аналогично се употребява и „екологично възпитание“. Реформата в предучилищното образование, започнала в края на миналия век, и развитието на системата на непрекъснато екологично образование наложиха все по-честото използване на понятието „екологично образование“ в качеството на интегрално, включващо възпитание, обучение и развитие. В предучилищната

педагогика се утвърдиха като правомерни понятията: „предучилищно образование”, „образователно пространство на детската градина”, „образователни програми” и т.н. В тази връзка, а и поради налагането на предучилищната степен като част от непрекъснатото екологично образование, се приема за целесъобразно използването на термина „екологично образование” на децата от предучилищна възраст. В по-широк смисъл в литературата се употребяват и „образование в областта на околната среда”, както и „образование за устойчиво развитие”.

Анализирайки проблемите на екологичното възпитание при изграждане на собствена картина за света, Д. Гюров уточнява, че „екологичното образование интегрира процесите на възпитание и обучение по посока на овладяването на основните средства за жизнена дейност. Тя включва система от общи представи за: предмети, обекти и техните признаци и свойства, явления и закономерности; начините за преобразуването им; начините на поведение в природната среда съобразно мястото на човека в нея. В тези широки образователни процеси се цели проявата на положително емоционално-оценъчно отношение към основните средства за жизнена дейност в природата, което е предпоставка за оформяне на ценностната ориентация спрямо поведението на всяка хуманна индивидуалност в света” (Гюров, 2006, с. 64). По този начин в единство с конкретизирането на същността на екологичното образование в предучилищното детство авторът представя и своето виждане относно неговите водещи цели и основни съдържателни аспекти. Всъщност това е дискуссионен въпрос, което предполага богатство на идеи и формулировки, споделени в различни специализирани научни разработки. Проучването им позволява да се приведат някои примери в подкрепа на констатацията за разнообразието на становища относно целите и задачите на екологичното възпитание в предучилищна възраст: „възпитаване на основите на екологичната култура” (С. Н. Николаева); формиране на определено равнище на осъзнато отношение, изразено в поведението, отношението към природата, хората, към себе си и мястото си в света (Н. А. Соломонова); възпитаване на отговорно отношение към природата (А. В. Королева); възпитаване у детето на потребност от съхраняване и усъвършенстване (подобряване) на природата, развитие на неговия

творчески потенциал (Н. Е. Орлихина), формиране у децата на съответстващо на този проблем съзнание (Г. Филипова). Е. Ф. Терентева свързва екологичното възпитание на децата с възпитаване на осъзнато правилно отношение към обкръжаващата природа, а С. Н. Николаева акцентира върху формиране на осъзнато правилно отношение към природата в нейното многообразие, към хората, които я опазват и създават на основата на нейните материални богатства и духовни ценности. Н. Рижова предлага под екологично образование на детето от предучилищна възраст да се разбира непрекъснат процес на обучение, възпитание и развитие, насочен към формиране на екологична култура, която намира израз в емоционално-положително отношение към природата, към обкръжаващия свят, в отговорно отношение към собственото здраве и към състоянието на обкръжаващата среда, в спазване на определени нравствени норми, в системата от ценностни ориентации. Постигането на тази цел авторката свързва с решаване на следните основни задачи:

- формиране на система от елементарни научни екологични знания, достъпни за детето (преди всичко като средство за изграждане на осъзнато правилно отношение към природата);
- развитие на познавателен интерес към природния свят;
- формиране на първоначални умения и навици за екологически грамотно и безопасно за природата и детето поведение;
- възпитаване на хуманно, емоционално-положително, грижовно и отговорно отношение към природния свят, развитие на чувство на емпатия към природните обекти;
- формиране на умения и навици за наблюдаване на природни обекти и явления;
- формиране на основите на ценностни ориентации (възприемане на себе си като част от природата, на взаимовръзката на човека с нея, на самоценността и многообразието на нейното значение, на ценността на общуването с нея);
- овладяване на елементарни норми на поведение в природната среда, формиране на навици за рационално природоползване в ежедневието;
- формиране на умения и желание за съхраняване на природата и оказване на помощ при необходимост на живи обекти, а също и

навици за елементарна природоохранителна дейност в близката среда;

– формиране на елементарни умения за предвиждане на последствия от свои действия върху околната среда.

Друг широко дискутиран важен проблем на екологичното образование, е свързан с неговата насоченост. Тук като принципен се определя въпросът за това къде следва да се постави центърът на вниманието – върху „природна среда” (околна среда) или върху „природен свят”. В първия случай екологичното образование следва да бъде насочено към формиране, първо, на система от представи за обкръжаващата природна среда като цялостна, неразчленима система, обезпечаваща жизнеността на човека като биологичен вид, второ, на съответстващо съзнателно, отговорно отношение към нея и трето, на стратегии и технологии за рационално природоползване. При акцентирание върху „природния свят” се променя съществено ориентацията на екологичното образование – то следва да бъде насочено към формиране, първо, на система от представи за природния свят като съвкупност от конкретни представители на растителния и животинския свят, второ, към субективно значимо отношение към природните обекти като притежаващи уникалност, неповторимост и самоценност, и трето, към стратегии и технологии за непрагматично взаимодействие с тях. В последните години по отношение на предучилищните образователни програми се наложи именно този вариант на ориентация. Това кореспондира с разбирането, че без акцент върху „природния свят” е невъзможно комплексното решаване на екологичната криза.

Проблемите за стратегическата ориентация на екологичното образование в аспект приоритетно формиране на едни или други компоненти на екологичното съзнание са също широко дискутирани. Тук се очертават три тенденции. Първата се свързва с ориентация към формиране на първо място на система от екологични представи. Последователите на този подход смятат, че преодоляването на екологичната криза е възможно чрез екологична просвета на населението, чрез усвояване на система от екологични знания, чрез формиране на способност за виждане на комплексните проблеми в областта на средата (политически, икономически, философски, технически).

Втората стратегическа ориентация се характеризира с приоритетно формиране на подструктурата на отношенията, тъй като именно те придават субективна значимост на екологичните представи и в единство с тях подготвят екологосъобразно поведение сред природата. Според привържениците на третата тенденция екологичното образование следва приоритетно да се насочва към формиране на стратегии и технологии за взаимодействие с природата, защото без тях е невъзможно прилагането на знанията и отношенията в практическа дейност.

Съобразно така очертаните в стратегически план ориентации, в екологичното образование могат да се конкретизират три основни подхода към проблема за съдържанието му в предучилищна възраст:

1. Когнитивно ориентиран подход – кореспондира с тенденцията за преобладаващо акцентриране върху системата от екологични представи и се свързва с центриране върху запознаването на детето с отделни природни обекти и явления, с грижи за животни и растения в природния кът. В практико-приложен план предполага преди всичко представяне на сведения, факти и информация в готов вид. Същественият му недостатък се проявява в постигането на обогатяване на детския опит предимно в когнитивен план, но многознанието не е гаранция за стимулиране на познавателното развитие.

2. Афективно ориентиран подход – поставя акцент върху възможността за преживяване на познанието, което осигурява осмисляне и оценяване в субективен план. Именно поради това предполага подбор на екологична информация, чрез която в най-голяма степен се повлиява възпитаването на субективно отношение към природата. Същевременно изисква включване на детето в такива видове дейности и организиране на специално създадени педагогически ситуации, чиято значимост и развиващи ефекти се постигат на основата на наблюдаване и съпреживяване на всичко живо и се проявяват преди всичко в сферата на отношението към света при преживяването му в неговото единство и многообразие.

3. Дейностно-практически ориентиран подход – предполага центриране върху подготовката на предпоставки за овладяване на достъпни стратегии и технологии за взаимодействие с природата чрез преимуществено привличане на детето към активности, които в най-голяма степен гарантират детските постижения в тази посока.

Преобладаването на който и да е от посочените подходи не води до удовлетворяване на изискванията на добрата педагогическа практика в областта на екологичното образование. За педагогическото взаимодействие „дете – природа” е важно да не допусне негативи като резултат от надценяването или подценяването на значимостта на една от трите представени тенденции. Това е постижимо чрез балансираното им синтезиране в единна цялостна система. Именно такъв подход позволява комплексно решаване на задачите на екологичното образование в предучилищното детство, ориентирани педагогическото взаимодействие „дете – природа” към формиране на система от представи за природния свят като съвкупност от конкретни природни обекти (и техните комплекси), възпитаване на субективно значимо отношение към тях, като уникални, неповторими и самоценни и овладяване на стратегии и технологии за непрагматично взаимодействие с природата.

2. Фактори за възпитаване на екологична култура в предучилищното детство

2.1. Предучилищният педагог – носител на екологична култура и субект на педагогическото взаимодействие „дете – природа”

Екологичната култура е компонент на културата на обществото като цяло и включва оценяване на средствата, с които се осъществява непосредственото въздействие на човека върху природната среда, а също и на средствата за духовно-практическо усвояване на природата (съответстващи знания, културни традиции, ценностни нагласи и др.) (Гирусов, 1998). Тя е реално ежедневен поведенчески акт на човека в природата, което може да бъде обусловено както от високото равнище на екологичните знания, така и от интуитивното възприемане на природните закони. Важен нейен компонент е психоекологията – културата на взаимоотношения на хората и разбирането на значимостта на съхраняването на чистотата на единното информационно и психофизиологично поле, което образуват отделните социални групи и човечеството като цяло. Но получавайки предвидените според ДООИ знания и желаейки да постъпва правилно, подрастващият невинаги може да избере най-рационалните начини за взаимодействие с приро-

дата, ако не притежава достатъчно високо ниво на екологично мислене. Подготвянето на способността да се виждат многоаспектните връзки, съществуващи в природата, и да се прогнозира на тяхна основа последствията във времето от едни или други постъпки и мероприятия, следва да започне още в предучилищното детство. Постигането на тази перспективна цел поставя предучилищните педагози пред необходимостта да предадат в достъпна форма на децата познанието за закономерностите на функциониране и развитие на взаимоотношенията „човек – природа”. В приложен план това е постижимо при условие, че учителите имат задълбочени знания за основните природни закони, за многообразните връзки, съществуващи в биосферата и притежават умения за прогнозиране на последствията от човешката намеса в обкръжаващия свят. На тази основа те могат да реализират педагогически целесъобразно взаимодействие, насочено към формиране на екоцентрично отношение на детето с природата, базирано на оптимални варианти за осигуряване на устойчиво развитие.

Учителят в детската градина е носител на екологична култура. Владеейки методиката на екологичното възпитание, той организира дейността на детето така, че тя да бъде съдържателна, емоционално наситена и да съдейства за формиране на практически умения и необходими представи за природата, подготвящи самостоятелно регулирано поведение в средата. В този процес водеща следва да бъде съвместната дейност на възрастния с детето.

Сътрудничеството, благодарение на което се формира взаимно разбиране, съчувствие, съгласие, необходими при възпитаване на екологична култура, ефективно може да се постигне в съвместната дейност на възрастния с децата, обединени около постигането на общи цели. Характерни особености на съвместната дейност са:

- контакт между участниците, обезпечаваш обмен на действия и информация;
- разбиране на смисъла на дейността и нейния краен резултат от всички участници;
- наличие на ръководител, който организира съвместната дейност, разпределя отговорностите в съответствие с възможностите на участниците;

– възникване и проява на междуличностни отношения в процеса на дейността, чийто характер и окраска влияят върху постигането на крайния резултат.

В приложен план гарантирането на ефективността на педагогическото взаимодействие „дете – природа” е постижимо при създаване на следните условия за възпитаване на екологична култура:

– систематизиратне на педагогически цели на взаимодействие при отчитане на обществените приоритети в областта на образованието за устойчиво развитие и динамиката на индивидуално-груповата характеристика на детската общност по посока формиране на представи за особеностите на различни екосистеми, които да подготвят възпитаване на ценностно-емоционално отношение към природната среда и да предпоставят формиране на екологично безопасно и целесъобразно поведение сред природата;

– провокиране и организиране на ситуации, в които се осигурява непосредствено взаимодействие със заобикалящата природна среда;

– актуализиране на индивидуалните интереси, на положителните емоционални преживявания, чувства, отношения и личен опит за взаимодействие с природата;

– използване на педагогически технологии и интерактивни техники, обезпечавачи единство на познание, преживяване и действие и предпоставящи както овладяването на умения за позитивно и безопасно поведение сред природата, така и подготвящи способности за оценяване на отношението на другите към нея в единство с прогнозирането на собствените постъпки и действия;

– осигуряване на ценностно-ориентирани начини за опознаване и преобразуване на природната среда, гарантиращи цялостност на възприятията и преживяванията и подготвящи осмислянето на необходимостта от екологоориентирано общуване, дейност и поведение в и сред природата;

– взаимодействие между детската градина и семейството в условията на празници, развлечения, разходки, екскурзии, акции в природната среда, съвместна изследователска и приложно-творческа дейност при отчитане на принципа за равнопоставеност.

Така систематизираните условия имат характер и на препоръки към добрите екологообразователни практики в детската градина. Удовлетворяването им е аспект на професионално самоусъвършенстване и отправна точка за педагогическа рефлексия.

2.2. Възпитателен потенциал на семейството за позитивна подкрепа на ранното образование в областта на околната среда

Постигането на целите на ранното образование в областта на околната среда е приоритет и ангажимент не само на детската градина като образователна институция, но и важен аспект на семейното възпитание, което следва да гарантира позитивна подкрепяща екологосоциалното развитие на детето среда. Осигуряването ѝ е предизвикателство пред съвременното родителство като най-трудна професия в обществото, която предполага непрекъснато учене (Додсън, 1999) за придобиване на опит и компетенции в различни сфери на познанието.

Степента на екологичната образованост и възпитаност на родителите определя възможностите им за разгръщане на подкрепяща усилията на предучилищните образователни институции активност и инициативност от позицията на съмишленици на учителите при гарантиране на шансове за екологично образование на всяко дете, които да позволят постигане на хуманна индивидуалност и отговорно субектноетично отношение към природата. Именно поради това в екологопедагогически план е важно да се изведат изходни теоретични ориентири, определящи насоката и основните характеристики в организацията на екологичното възпитание на децата в семейството. Те могат да се конкретизират чрез извеждане на следните принципи:

- природосъобразност;
- културологичност;
- интегриране на възпитателните функции на детската градина и семейството;
- екологическа активност;
- рационално съчетаване на емоционалния и дейностния компоненти на възпитателното взаимодействие с детето;
- екологизация на средата.

Формирането на културата на детето като система от материални и духовни ценности, индивидуално овладявани от личността и придобиващи конкретни форми в поведението ѝ, е сред приоритетите на семейното възпитание. Потребностите, интересите, мотивите и привичките за екологосоциална активност, постоянният стремеж към

познание и самоусъвършенстване са в основата на екологичната култура на детето. Базисът на детските представи за обкръжаващия свят, добро и справедливост, отговорност и дълг по отношение на природата се поставя в семейството.

Определящо значение за развитието на детето имат емоционалните му връзки с другите хора. Особеностите на взаимодействието с близките, степента на тяхната отзивчивост към удовлетворяване на детските потребности в значителна степен определят характера на отношенията с околните и със средата.

Семейството осигурява базисното чувство за безопасност, гарантирайки сигурност и комфорт при взаимодействие с външния свят. То е източник на утеха при неуспех, но и на подкрепа при изпробването на начини за изследване и преобразуване на заобикалящия свят. Поради това от съществено значение за екологоцентрираното развитие на детето има моделът на родителско поведение, реализиран в процеса на общуване и взаимодействие с природата. Неговата значимост се определя и от факта, че на децата е присъщ стремежът да подражават на поведението на значимите възрастни. Това е израз на съзнателния опит да се държат като другите, но и аспект на процеса на идентификация. Децата се учат от родителите си на определени начини на поведение в природната среда не само чрез овладяване на непосредствените правила, които възрастните им предявяват, но и чрез наблюдение на родителските модели. Оттук произтича значимостта на личния пример и адекватността му на природосъобразните норми на поведение.

Семейството е важен източник на жизнен опит, но детето се учи действайки. Поради това е важно родителите не само да осигуряват необходимата информация с екологично съдържание, но и да провокират интерес към нейното преобразуване и да стимулират желание за целенасочено опознаване на природосоциалното обкръжение. Същевременно не бива да се подценява и възможността за овладяване на основополагащи умения и способности, необходими за адаптиране на детето към природния свят. Тук е целесъобразно осигуряването на разнообразни екологоориентирани взаимодействия в житейски ситуации, в които се налага в хода на общуването с природата да се решават различни проблеми с екологично съдържание и

да се правят нравствени избори. Опитът от справянето с тях подготвя усъвършестване на адаптационните процеси и определя положителното реагиране на динамичните изменения на заобикалящата среда.

Общуването в семейството осигурява необходимите предпоставки за формиране на собствени нагласи, идеи, възгледи за екологочентрирано взаимодействие с природата. То подпомага процеса на осмисляне на екологични норми и правила и превръщането им в личностна характеристика. Формирането на отношение към нормите на екологоопазващо и екологосъзидателно поведение се подготвя чрез възприемане на ограниченията и контрола, които възрастните налагат. Тук целесъобразно е очертаването на разумни граници, които да бъдат ориентири на детето. При поставянето им следва да се отчитат правила, съобразени с детската жизненост и динамичност. Те следва да се приемат като неизменни характеристики на детето, което търси начини да утвърди своята индивидуалност. Самоутвърждаването следва да бъде подкрепяно и насърчавано като важен аспект на базисната социална способност „адаптивност”. Утвърждаването на собствената идентичност е значим компонент на представата за себе си. Тя е съществено условие за постигане на душевен комфорт и здраве като аспекти на изконното право на живот в хармония със средата.

В значителна степен детското екологосоциално развитие се определя от яснотата и точността на общуването в семейството. Наличието на нееднозначни и противоречиви изказвания създава трудни за детето ситуации, които могат да доведат до различни нарушения във взаимодействията му с природосоциалното обкръжение. Важен момент при общуването е отчитането не само на неговата вербална страна, но и на възможностите за предаване на чувства и отношения с помощта на невербални средства за изразяване. Топлата и непринудена атмосфера в семейството стимулира детето към свободно изразяване на наученото за природата. Същевременно не бива да се подценява и фактът, че важно условие за оптимално (интелектуално, емоционално и екологосоциално) развитие е целесъобразната организация на външната среда, която следва да има екологостимулиращ характер и да осигурява личностнозначими взаимодействия в разнообразни екологични ситуации, които са наситени

емоционално. Чрез активното включване в тях се подготвя натрупване на опит за общуване и взаимодействие с природата, който позволява на детето с по-голяма увереност да различава ситуации, в които строгите правила могат да бъдат трансформирани и адаптирани към конкретните условия.

Възможностите на възпитателното влияние на семейството при формиране на екологоцентрирана личност могат да се конкретизират в следните аспекти:

- приобщаване към ценностноотговорно отношение към обкръжаващата природа, реализирано чрез ценностноориентирана възпитателна функция на семейството, по силата на постоянната му близост до детето;

- осигуряване на условия за достъпно участие в съвместен труд в природата като значима възможност за екологично възпитание на подрастващите;

- стимулиране на прояви на положително емоционално-оценъчно отношение към природата чрез непосредствен контакт и общуване с нея по време на разходки, екскурзии, походи и насърчаване на възможностите за нейното одухотворяване посредством нравствени коментари;

- включване в несложни природоопазващи действия (хранене на птици, животни и др.) като основа за усъвършенстване на перцептивния опит и разширяване на индивидуалното екологично пространство;

- провокиране на интерес към природата чрез домашното четене и целенасочено обсъждане на достъпна природонаучна литература и съвместно гледане на телевизионни програми и видеопродукции с екологично съдържание;

- провеждане на семейно обучение (тренинг) за овладяване на достъпни стратегии и технологии за непрагматично взаимодействие с природни обекти;

- въвеждане на детето в народните традиции.

Реализирането на посочените възможности на семейното екологично възпитание е постижимо в условията на партниращо взаимодействие между детската градина и семейството като отговорни

екологическо възпитателни субекти. С оглед определяне на изходните ориентири за реализиране на ефективна съвместна дейност на учители и родители, осигуряваща оптимално екологическо социално развитие на детето, е необходимо предварително уточняване на позициите по въпросите на екологичното образование. В тази връзка е целесъобразно използването на анкети, беседи, индивидуални разговори и др. Важно е родителите като възпитателни субекти да бъдат убедени в значимостта и важността на екологичното образование.

II. Проучване на приоритетите на учители и родители в сферата на ранното образование в областта на околната среда

1. Предучилищните педагози за екологичното образование в детската градина

Проучването на професионалната компетентност на учителите за организиране на педагогическото взаимодействие „дете – природа“ и становището на предучилищните педагози за приоритетите в сферата на екологичното образование се реализира чрез анкета. Прилагането ѝ като метод на изследване се свързва с постигане на следните цели:

1. Да се проучи виждането на предучилищните педагози относно стратегическата ориентация на екологичното образование в детската градина.

2. Да се установи методическата насоченост на учителя при реализиране на педагогическото взаимодействие „дете – природа“.

3. Да се определят значимите за педагозите ориентири за целесъобразен избор на методи за възпитаване на екологична култура при ориентиране на детето от предучилищна възраст в природния свят и се конкретизират детерминантите за ефективно приложение на избраната технология.

4. Да се очертаят затрудненията на учителите при избор на методи за усъвършенстване на детската екологична образованост и възпитаност.

5. Да се изследва отношението на предучилищните педагози към идеята за екологизация на образователната среда в детската градина и се установят вариантите на реализирането ѝ в практиката.

6. Да се изведат значимите за учителите прояви на екологична образованост и възпитаност, определящи характера на взаимодействието „дете – природа“.

7. Да се констатират основополагащите според предучилищните педагози компетенции за реализиране на професионалните им ангажименти, свързани с възпитаване на екологична култура като водеща цел на ориентирането на три-седемгодишните деца в природния свят.

Предложената анкетна карта бе попълнена от 125 детски учители от различни градове и села на страната: Велико Търново, Варна, Русе, Сливен, Плевен, Лясковец, Горна Оряховица, Килифарево, Дебелец, Севлиево, Дряново, Свищов, Павликени, Стралджа, Троян, Левски, Бреница, Близнаци, Хитрино и др. Анкетирането се осъществи със съдействието на студенти от трети и четвърти курс на специалностите „Предучилищна и начална училищна педагогика“ и „Предучилищна педагогика и чужд език“. На тях и на всички предучилищни педагози, които се отзоваха на поканата за участие в анкетното проучване, изказвам сърдечна благодарност.

Получените обобщени данни от проведената анкета позволяват извеждането на констатации и обобщения относно:

– равнището на професионалната квалификация на предучилищните педагози за реализиране на педагогическо взаимодействие, насочено към възпитаване на екологична култура при въвеждане на три-седемгодишните деца в природния свят;

– приоритетите на учителите в сферата на ранното образование в областта на околната среда.

Чрез първите два въпроса се цели да се поставят традиционните виждания на предучилищните педагози за стратегическата ориентация на екологичното образование. Тя се определя в план приоритетно формиране на един или друг аспект на екологичното съзнание и се разглежда като определяща доминиращия подход към съдържанието на екологичното образование в детската градина. Обобщените данни са представени и онагледени чрез фиг. 1 и 2.



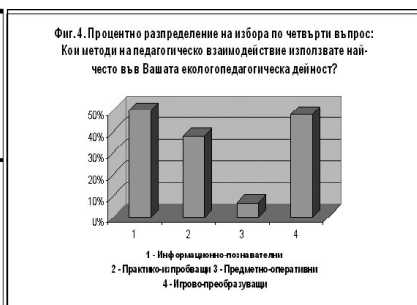
Резултатите, представени във фиг. 1, убедително показват, че мнозинството респонденти (42%) ясно определят комплексното формиране на компонентите на екологичното съзнание като стратегическа ориентация на екологичното образование в предучилищното детство. Всеки четвърти анкетиран счита, че следва приоритетно да се формира подструктурата на отношенията. Ако това е проекция на идеята, че основен регулатор на екологичното поведение не е формалното знание за екологичните закони, а хуманното етично отношение към природата, то това мнение може да се определи като приемливо. Близо една пета от учителите (19%) споделят становището, че в стратегически план е важно приоритетно да се формира система от екологични представи. Това мнение може да се определи като правомерно, ако обогатяването на детския опит за общуване, дейност и поведение в и сред природата в когнитивен план не е самоцел, а е подчинено на възможността за надграждане на представи чрез преобразуване на факти и информация съобразно изявена детска насоченост и субективно значими цели. Именно по този начин е постижимо формирането на отношение към природата, на екологично грамотно и безопасно поведение, на активна жизнена позиция. Същевременно екологичното възпитание подготвя не само определено отношение към природата, но и умения за избор на целесъобразни стратегии и технологии за непрагматично взаимодействие с представители на растителния и животинския свят. Тяхното осигуряване се определя като стратегическа ориентация на предучилищното екологично образование от 15% от анкетираните учители. Значимостта

на стратегиите и технологиите за взаимодействие с природния свят се извежда като приоритет, защото чрез тях да се гарантира сигурност на детето при прилагане на екологичните представи и отношения в екологически целесъобразна практическа дейност.

Съобразно така очертаните в стратегически план ориентации в екологичното образование закономерно се споделя като преобладаващо становище от анкетиранияте учители (58%) виждането за балансирано синтезиране на свързаните с тях подходи към съдържанието на предучилищното екологично образование в единна цялостна система (фиг. 2). От тази гледна точка се осигурява комплексно решаване на задачите на екологичното образование в предучилищното детство, намиращо израз в ориентиране на педагогическото взаимодействие „дете – природа“ към формиране на система от представи за природния свят като съвкупност от конкретни природни обекти (и техните комплекси), възпитаване на субективно значимо отношение към тях, като уникални, неповторими и самоценни и овладяване на стратегии и технологии за непрагматично взаимодействие с природата. Фактът, че от педагозите се декларира почти еднакво предпочитание към когнитивноориентирания (10%) и афективноориентирания (12%) подходи, отразен във фиг. 2, показва, че съвременното виждане е фокусирано не толкова върху многознанието и съпреживяването, тъй като те сами по себе си не са гаранция за постигане на комплексен значим в екологоразвиващ план ефект. Същевременно всеки пети анкетираният споделя становището, че е необходимо центриране върху подготовката на предпоставки за овладяване на достъпни стратегии и технологии за взаимодействие с природата. Това е приемливо допълнение, доколкото преимущественото привличане на детето към активности, които в най-голяма степен гарантират детските постижения в тази посока, осигурява получаването на практически опит за бъдеща екологосъобразна дейност. Но надценяването на този подход за сметка на предходните два не води до удовлетворяване на изискванията на добрата педагогическа практика в областта на екологичното образование. Оттук произтича и водещата цел на педагогическото насочване чрез авторската система по тематично съдържание (Конакчиева, 2004; 2005; 2006; 2010) – да се постигне балансирано

съчетаване на посочените три подхода като условие за целесъобразен подбор на съдържателните ориентири на предучилищното екологично образование.

Чрез следващата група от пет въпроса са цели да се проучи становището на предучилищните педагози за доминиращите елементи на екологообразователното пространство в детската градина. Този тематичен център като акцент в анкетната карта не е случаен, защото изборът на технология за реализиране на екологичното образование се влияе от избора на учителя като субект, който я прилага в ежедневието си. Естествена тенденция тук е различната методическа насоченост на педагозите, която се проучва във връзка с аргументите за предпочитанията и затрудненията при избора ѝ. Обобщените данни са представени и онагледени чрез фиг. 3, 4, 5, 6 и 7.



Анализът на представените чрез фиг. 3 обобщени данни показва, че анкетираните посочват повече от един избор, което е видно от диаграмата. Интересна констатация тук е, че игрово-познавателните ситуации са предпочитана от учителите форма за възпитаване на екологична култура. 73% от респондентите потвърждават това заключение чрез своите отговори. Аргументите произтичат от факта, че в условията на този вид ситуации по специфичен начин се обединяват игрови и познавателни цели, което предполага вариантност при провокиране на интерес към познанието с екологично съдържание, определен от емоционалната наситеност на играта и възможността за овладяване на нов екологопознавателен опит, които в своето

единство поражда удовлетвореност от постигнатия резултат. Друго основание на педагозите е възможността чрез игрово-познавателните ситуации да се акцентира върху създаване на развиваща познавателна среда, в която се изявява положителното емоционално-оценъчно познавателно отношение на детето към заобикалящия го природен свят и желанието за преобразуването му чрез изпробване на собствени познавателни стратегии. Значим аргумент на учителите в подкрепа на този избор е и осигуряването чрез посочената форма на вариантност за обогатяване, систематизиране, трансформиране и коригиране на наличния опит при търсене и откриване на способности за решаване на познавателната задача. По този начин се постига самостоятелно ориентиране в познавателната ситуация с екологично и природонаучно съдържание, което се свързва с висока степен на интелектуална активност и развитие на детската мисловна дейност. Същевременно се предпоставят шансове за утвърждаване на детската индивидуалност в процеса на взаимодействие в личен и делови план чрез осигуряване на възможности за обмен на мнения, предположения и обсъждане на алтернативни варианти за решения при реализиране на игровия замисъл. На тази основа в условията на сътрудничество и равнопоставеност на педагогическите субекти се създава и поддържа субект-субектната позиция „педагог – дете” при гарантирано съпреживяване на постиженията. Стимулират се прояви на увереност в собствените възможности за избор на познавателна стратегия съобразно правилата и индивидуалния опит. Обхвата на посочените аргументи може да се допълни и с основанието, че чрез игрово-познавателните ситуации се подготвя възпитаването на любознателност и се предпоставя насоченост на дейност и поведение към придобиване на интересна и значима информация с екологично съдържание.

Друга констатация, която може да се изведе чрез анализ на представените чрез фиг. 3 резултати, е, че относителната честота на избора на обучаващите и практическите ситуации е приблизително еднаква – съответно 28% и 30%. За предучилищните педагози е приемливо възпитаването на екологична култура да се реализира не толкова чрез приоритетно преобладаване на обучаващи форми, кол-

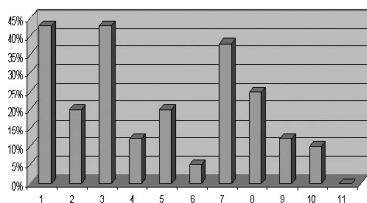
кото чрез акцентирание върху връзката игра – познание, определяща своеобразието на предучилищното обучение. Декларирането на предпочитания към използването на практическите ситуации се свързва с прилагането на различни способи за решаване на поставените задачи и осигуряване на възможности за практически изяви. Учителите ги разглеждат и като значими форми за допълване и коригиране на детския опит за общуване, дейност и поведение в и сред природата. Същевременно постигнатите в тях резултати са отправна точка за педагозите при планиране на последващи възпитателни взаимодействия, които са личностно ориентирани и субективно значими.

В констативен план въз основа на данните, представени във фиг. 3, се установява, че едва 18% от анкетираните определят като приоритетни форми за възпитаване на екологична култура игровите ситуации. Това е отправна точка за разгръщане на дискусията относно функциите им и търсене на възможности за актуализиране и обогатяване на професионалния опит на учителя в тази посока. Педагозите очевидно се нуждаят от повече аргументи в подкрепа на виждането, че игровите ситуации за демонстриране на ролевосъобразно екологоориентирано поведение гарантират варианти за непреднамерено усвояване и прилагане на екологосъобразни модели на поведение и подпомагат емоционалното и интелектуалното развитие на детето на основата на изразяване на индивидуалните представи за света на природата в единство със съхраняване и стимулиране на желанията и възможностите за опознаването му. Очевидно подценен е фактът, че тук ориентацията към личността на детето и тенденцията към съхраняване самоценността на детството се постига чрез индивидуализиране на педагогическите цели в съответствие с индивидуалната компетентност за ориентиране в природната среда. В недостатъчна степен учителите оценяват и възможността играейки детето да натрупва субективен опит за взаимодействие с природосоциалното обкръжение чрез изпробване и изразяване на различни стратегии. В този контекст са необходими квалификационни форми, чрез които учителите да се подготвят за целенасочено прилагане на игрите за демонстриране на ролевосъобразно екологоориентирано поведение и да придобият убеденост, че те са ценно средство за постигане на неформална среда за светооткривателство, в която се

реализира вариативно изразяване на игров опит чрез разнообразни игрови средства, роли и правила за позитивно, екологосъобразно и безопасно поведение сред природата.

Представените във фиг. 4 данни ориентират в предпочитанията на учителите към методи на педагогическо взаимодействие. Отново анкетиранияте посочват повече от един отговор, което е отразено в диаграмата. Констатира се, че най-често педагозите прилагат информационно-познавателни и игрово-преобразуващи методи. Те са фаворитизирани с относителна честота на избора съответно 50% и 48%. Следвани са от практико-преобразуващите методи, които са предпочитани от 38% от респондентите. Най-малко избори отбелязват предметно-оперативните методи – едва 7% от учителите декларират, че ги използват най-често в своята екологопедагогическа дейност. В контекста на анализа на данните, онагледени чрез предходната диаграма, малко изненадващо е извеждането на информационно-познавателните методи като равностойно предпочитани с игрово-преобразуващите. Това в известна степен е признание, че предучилищното екологично образование се основава на информирането и опознаването, но не толкова в план на възприемане на сведения и факти, а по-скоро в план на преобразуване на информация в резултат на изявена детска насоченост при прехода от игрово-занимателна към учебно-познавателна мотивация. В този контекст може да се интерпретира и предпочитането на практико-преобразуващите методи. Очевидно голяма част от учителите ги оценяват като значими за възпитаване на екологична култура. Аргументите за това са свързани с възможностите за разкриване на причинно-следствени връзки в природата и моделно отразяване на отношения и връзки между природни обекти, предмети и явления. Интересна констатация, която може да се изведе въз основа на представените във фиг. 4 данни, е ниската честота на избор на предметно-оперативните методи. Тя е оправна точка за размисъл относно варианти за подпомагане на учителите при преосмисляне на методическата им насоченост към тях, тъй като ефектите от прилагането им са значими в екологоразвиващ план.

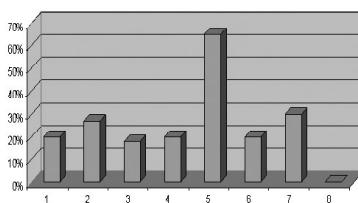
Фиг. 5. Процентно разпределение на избора по пети въпрос: От какво най-често се ръководите при непосредствения избор на метод или система от методи на педагогическо взаимодействие "дете - природа"



Легенда фиг. 5.

- 1 – Вид на педагогическата ситуация
- 2 – Дисциплина в групата
- 3 – Характер на образователните цели
- 4 – Особенности на темата
- 5 – Възможност за разгръщане на самостоятелна емпирична познавателна дейност с екологично съдържание
- 6 – Сфера на приложение
- 7 – Налични дидактични средства
- 8 – Индивидуална и групова компетентия за общуване, дейност и поведение в и сред природата
- 9 – Време за реализиране на образователното съдържание
- 10 – Гарантиране на динамична промяна в позициите на учителя и детето
- 11 – Друго

Фиг. 6. Процентно разпределение на избора по шести въпрос: Кон са детерминантите, определящи ефективното приложение на методите на педагогическо взаимодействие при ориентиране в природния свят?



Легенда фиг. 6.

- 1 – Възможност чрез него да се реализира цялото предвидено образователно съдържание
- 2 – Наличие на достатъчно средства, с които той да се приложи
- 3 – Когнитивната компетентност на децата
- 4 – Екологопедагогическата компетентност на учителя
- 5 – Възможност чрез него да се провокира детският интерес към опознаване на природата и самостоятелно организиране на дейност с екологично съдържание
- 6 – Обобщаване на нагледни, словесни и практически способности на действие и мислене и вариантното им прилагане в ситуации
- 7 – Активизиране в единство на емоционални, познавателни и волеви прояви, осигуряващи по-висок степен на саморегулация в средата
- 8 – Друго

Анализът на представените чрез фиг. 5 данни позволява да се изведат водещите фактори при избора на методи на педагогическо взаимодействие „дете – природа”. Анкетираните посочват повече от един отговор, което е отразено в диаграмата. Като определящи отправни точки при подбора на методи равностойно се открояват вид на педагогическата ситуация и възможност за разгръщане на самостоятелна емпирична познавателна дейност с екологично съдър-

жание (43%), следвани от отчитане на индивидуалната и групова компетентност за общуване, дейност и поведение в и сред природата (38%). Всеки четвърти учител определя като значим фактор времето за реализиране на образователното съдържание, а всеки пети педагог декларира, че отчита като равностойни характерът на образователните цели и особеностите на темата. Значително по-ниски стойности се отбелязват по отношение на останалите твърдения. Според мнението на учителите те се подреждат както следва: дисциплина в групата и гарантиране на динамична промяна в позициите на учителя и детето (12%); налични дидактични средства (10%); сфера на приложение (5%). Тези резултати могат да се интерпретират и във връзка с посочените от учителите детерминанти, определящи ефективното приложение на методите на педагогическо взаимодействие при ориентирание в природния свят (фиг. 6). От първостепенно значение според педагозите е възможността за провокиране на детския интерес към опознаване на природата и самостоятелно организиране на дейност с екологично съдържание (65%). Следващ определящ маркер за ефективност съобразно относителната честота на избора е активизиране в единство на емоционални, познавателни и волеви прояви, осигуряващи по-висока степен на саморегулация в средата – 30%. 27% от респондентите обвързват ефективността на методите с наличието на достатъчно средства, с които да се приложат. Всеки пети анкетиран счита, че ефективното приложение на методите на педагогическо взаимодействие с природния свят се детерминира от екологопедагогическата компетентност на учителя. Като равностойни съобразно относителната честота на избора се извеждат и възможността за реализиране на цялото предвидено образователно съдържание и вариантно прилагане в ситуации на обобщени нагледни, словесни и практически способности на действие и мислене (20%). На този фон впечатление прави, че само 18% от педагозите обвързват ефективността на методите на педагогическо взаимодействие с когнитивната компетентност на децата. Тук не става дума за игнорирането ѝ, а по-скоро педагозите я откриват като компонент в предпочетените избори с по-висока относителна честота.



Последният въпрос от втората тематична група е насочен към проучване на становището на учителите за трудностите, с които се сблъскват при избор на методи на педагогическо взаимодействие. Резултатите са представени чрез фиг. 7. Анкетираният посочват повече от един отговор, което е отразено в диаграмата. Видно е, че за 70% от респондентите проблемът за обезпечеността на образователната среда със съвременни дидактични средства стои с особена острота. Решаването му е предизвикателство пред педагогическите екипи, но и ангажимент и отговорност на институции на общинско и държавно ниво. 40% от учителите посочват, че при избора на методи се затрудняват от липсата на достатъчно време за взаимодействие. Това означава, че не се използват оптимално възможностите на дневния режим, а съвременната програмна документация и разработените съобразно нея педагогически системи осигуряват значителна свобода в тази посока. Всеки осми педагог декларира, че има затруднения с дисциплината в групата. Това е притеснително на фона на резултатите от проведени наблюдения, които показват, че учителите схващат погрешно същността на това понятие. Често „вдигнатият шум” съпровожда повишената познавателна или емоционална активност при откриване на нещо субективно ново за детето и е израз на „подреждане на хаоса” и радостта от успеха. В този смисъл „лошата дисциплина” може да се определи като естествен спътник на природооткривателството, а не като целенасочено препятствие на организираното педагогическо взаимодействие. В този контекст отправна точка за размисъл е констатацията, че 10% от анкетираният не познават съвременни методи на педагогическо взаимодействие и

възможностите за прилагането им при ориентиране в природния свят. Тук могат да се потърсят варианти за повишаване на екологопедагогическата компетентност на съвременния учител, които са и аспект на продължаващо обучение при утвърждаване на собственото професионално поле за изява.

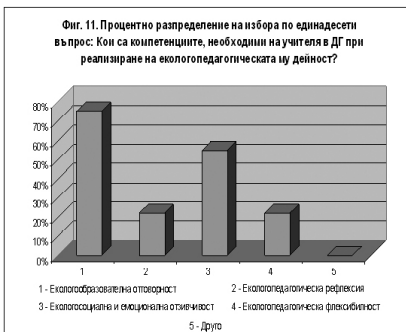
Чрез осми и девети въпрос се цели да се проучи становището на учителите относно съвременните средови подходи в образованието и степента на реализирането им в реална екологообразователна среда. Този тематичен акцент в анкетата е включен, тъй като именно отношението на предучилищните педагози към екологичния ландшафт на детските градини определя избора им за целесъобразно организиране на предметноразвиващата среда с екологично съдържание. Осигуряването ѝ е предпоставка за формиране на потребност за взаимодействие и общуване с природните обекти, подготвяща възпитаване на познавателно ценностно отношение към „живото”. Обобщените данни са представени и онагледени чрез фиг. 8 и 9.



Анализът на представените чрез фиг. 8 резултати позволява да се изведе констатацията, че 95% от педагозите по категоричен начин одобряват идеята за екологизация на образователната среда в детската градина. Тук притеснения пораждат 5% nihilistically настроени респонденти. Те са отправна точка за размисъл и търсене на варианти за промяна с оглед провокиране на отношение към екологичния ландшафт като база за осигуряване на разнообразни стимули в подкрепа на екологосоциалното развитие на детето. На този фон е интересно да се установи кои от компонентите на екологоразвиващата образователна среда са реално постижение в екологопедагогическата дейност на учителите (фиг. 9). Анкетираният посочват повече

от един вариант, което е отразено в диаграмата. Най-често в ДГ се организират екологични изложби и експозиции. Този отговор е с най-висока честота на избора – 50%. Всеки трети учител декларира, че е осигурена зелена зона в детската градина. 27% от анкетираните споделят като постижение цветна градина. Вероятно обективни фактори позволяват само на 10% от анкетираните да осигурят зеленчукова градина, макар че са възможни миниварианти, които да имат същия екологоразвиващ ефект. Тук по-скоро тревога буди дефицитът на съвременни компоненти на екологоразвиващата среда – екологичен минимувей, екопътека, детска лаборатория, екологична стая, които са осигурени съответно от 15%, 12%, 10% и 7% от учителите. В тази посока също се очертават предизвикателства пред педагогическата ни общност, които могат да се преодолеят чрез сътрудничество с родителите и отговорните институции.

Чрез десети и единадесети въпрос се цели да се проучи становището на учителите относно приоритетите им при реализиране на целите на екологичното образование в детството. Именно визията на педагога за постиженията на детето, определящи степента на неговата екологична образованост и възпитаност, задават центъра на професионалното му поле за изява при търсене и прилагане на технологии на взаимодействие, подходящи във варианти. Същевременно тя е отравна точка за педагогическа рефлексия и насочване към форми за надграждане на собствената професионална компетентност за осигуряване на непрекъснато екологично образование, базирано на съвременни идеи и концепции. Обобщените данни са представени и онагледени чрез фиг. 10 и 11.



Анализът на представените във фиг. 10 резултати позволява да се изведат значимите за учителите прояви на екологична образованост и възпитаност. Отново всеки респондент посочва повече от един отговор, което е отразено в диаграмата. Предпочитанията на педагозите оказват влияние при избора на адекватни технологии за възпитаване на екологична култура. Най-високо оценена проява от учителите е любознателността (85%), следвана от отговорността (55%). Съзидателната активност и хуманността са равностойно поставени – 27%. Еднаква честота на избора се отбелязва и при емпатията и изпълнителността – 22%. За 20% от анкетираните значима е самостоятелността. Само 10% свързват екологичната образованост и възпитаност в послушание. Може да се открие връзка между изведените от учителите значими прояви на екологична образованост и възпитаност и най-високооценените от анкетираните като необходими в екологопедагогическата им дейност компетенции (фиг. 11). Отново педагозите посочват повече от един отговор и това е отразено в диаграмата. Като най-важна компетенция се определя екологообразователната отговорност – 75%. За 55% от анкетираните е необходима екологосоциална и емоционална отзивчивост. Учителите поставят като равностойни екологопедагогическата рефлексия и флексибилност с 22% относителна честота на избора.

Анализът на получените чрез анкетното проучване обобщени данни позволява да се формулират следните обобщения и констатации:

1. Комплексното формиране на компонентите на екологичното съзнание е изведено като стратегическа ориентация на екологичното образование в предучилищното детство. Това виждане кореспондира със споделеното становище, че е необходимо балансирано синтезиране на свързаните с тях подходи към съдържанието на предучилищното екологично образование в единна цялостна система. Именно по този начин в един съвременен контекст се поставят концептуалните основи на непрекъснатото образование в областта на околната среда.

2. Убедително е демонстрирана отговорността на педагогическата ни общност за гарантиране на екологичното образование на детето от предучилищна възраст. Налице са диференциации в равнището на професионалната квалификация на учителите за реализи-

ране на педагогическо взаимодействие, насочено към възпитаване на екологична култура при въвеждане на три-седемгодишните деца в природния свят. Необходима е подкрепа в теоретико-приложен план на усилията на ангажираните педагогически субекти за гарантиране на възможности за трансформиране на образователните шансове за ориентиране в природосоциалното обкръжение в екологичен план в жизнени шансове за възпитаване на детето от предучилищна възраст като екологически културна хуманна личност, способна да вникне в многообразието и сложността на природните, социалните и нравствените проблеми, да открие своето място в света, адекватно да реагира на измененията в заобикалящата среда и да взема осъзнати, отговорни и мотивирани решения. Осигуряването в перспективен план на конструктивни изменения в екологосоциалното развитие на детето в значителна степен се определя от уменията на предучилищния педагог да организира личностноориентирано общуване и комуникация, чиято съдържателна насоченост е свързана с опознаване на природосоциалното обкръжение в неговото единство и многообразие. Постигането на ефективно екологоориентирано взаимодействие в детската градина предполага обезпечаване на дидактико-методологическа и методическа сигурност на учителя. В този контекст значима е понататъшната квалификационна дейност на педагога, която е важна предпоставка за утвърждаването на предучилищното екологично образование като равностоен етап от непрекъснатото образование в областта на околната среда.

3. Методическата насоченост на учителя при реализиране на педагогическото взаимодействие „дете – природа“ следва да бъде обвързана с постигане на промяна на формите на общуване с децата по време на педагогическите ситуации. Акцентът тук е целесъобразно да се постави върху организиране на обединения на деца и възрастни (групови и подгрупови) за изпълнение на експериментални и проблемноизследователски задачи. Това налага активно и целенасочено прилагане на методи, активизиращи мисленето, въображението и изследователската дейност на малките природооткриватели в единство с използване на елементи на проблемност във взаимодействието чрез включване на комплекс от задачи, имащи различни варианти на верни решения.

4. Категорично е подкрепена идеята за осигуряване на еколого-развиваща среда, но при организирането ѝ учителите се ограничават до традиционните ѝ компоненти. В тази посока е необходимо обогатяване на вариантите за подготвени елементи на екологоразвиващата образователна среда в съответствие с постиженията на добрите съвременни екологообразователни практики. Тук важно е партниращото участие на родителите и на отговорните институционални субекти.

5. Образователните функции на педагогическото взаимодействие „дете – природа” се определят от учителите като приоритет. Те са отговорност на педагогическата ни общност, но за възпитаване на екологична култура при въвеждане на децата в природния свят е необходимо педагозите да осъзнаят важността на екологичното образование за развитието на хуманна личност с отговорно съзидателно отношение към света. Изграждането на адекватна стратегия на педагогическа дейност в сферата на екологичното образование се свързва с преосмисляне на виждането, че обогатяването на детския опит за общуване, дейност и поведение в и сред природата следва да се осигури предимно в когнитивен план. Преодоляването на подобна тенденция изисква формирането на високо равнище на когерентност (съгласуваност) на отношението към природния свят. Това е възможно чрез комплексно актуализиране на познавателна активност, афективни и практически прояви в тяхното единство като предпоставка за усъвършенстване на саморегулацията в средата. Постигането на тази перспектива е отправна точка за педагогическа рефлексия и иновативност.

2. Родителите за ранното образование в областта на околната среда

Проучването на отношението на родителите към ранното образование в областта на околната среда и приоритетите на семейното възпитание за позитивна подкрепа на екологосоциалното развитие на детето от предучилищна възраст се реализира чрез анкета. Прилагането ѝ като метод на изследване се свързва с постигане на следните цели:

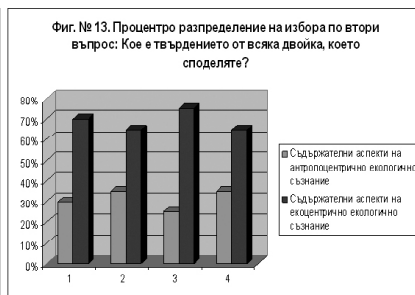
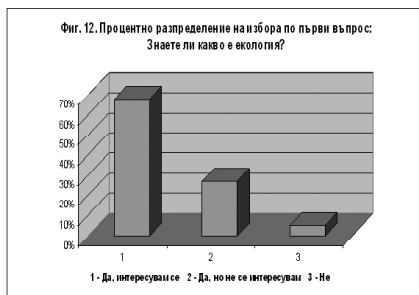
1. Да се установи интересът на съвременния родител към екологията и приобладаващите в семейството нагласи и личностно отношение към природата като ценност.

2. Да се определят приоритетите на дейността и общуването в и сред природата като аспекти на екологичното възпитание в семейството.

3. Да се очертаят значимите стратегии за позитивна подкрепа на екологосоциалното развитие на детето от предучилищна възраст в семейството.

4. Да се изследва мнението на родителите за необходимостта от ранно образование в областта на околната среда и се установят нагласите за включване в съвместни с предучилищните образователни институции проекти и инициативи с екологична насоченост.

Предложената анкетна карта бе попълнена от 169 родители, чиито деца посещават групите на анкетираните педагози. Включените въпроси могат да бъдат обединени около няколко изследователски акцента. Чрез първите два въпроса се цели да се проучи интересува ли се съвременният родител от екология и кои са преобладаващите в семейството нагласи към природата като ценност. Неслучайно се тръгва от интереса към екологичните проблеми на съвременното и типа екологично съзнание, тъй като именно те детерминират вектора на екологическото възпитателно влияние на семейството. Обобщените данни са представени и онагледени чрез фиг. 12 и 13.



Анализът на резултатите, визуализирани чрез фиг. 12, показва, че съвременният родител проявява интерес към екологията. 67% от анкетираните декларират, че знаят какво е екология и се интересуват от отношението между човека и жизнената му среда. Нихилистично настроени към екологичните проблеми на съвременното ни са 27% от респондентите, а 5% не знаят що е екология. Именно тези две групи

родители могат да се определят като предизвикателство пред екологопросветната дейност на учителите. Същевременно интересна е връзката, която се открива при съпоставяне на отговорите на първите два въпроса. Представените във фиг. 13 обобщени данни отразяват избора на родителите на едно твърдение от предложена двойка, в която първото е свързано със съдържателен аспект на антропоцентричния тип екологично съзнание (АТЕС), а второто – със съдържателен аспект на екоцентричния тип екологично съзнание (ЕТЕС). Четирите двойки твърдения са както следва:

1 – 1А: Правилно е това, което е полезно за човека (АТЕС).

1Б: Правилно е това, което не нарушава съществуващото в природата равновесие (ЕТЕС).

2 – 2А: Природата е обект на човешката дейност (АТЕС).

2Б: Природата е равноправен партньор във взаимодействието с човека (ЕТЕС).

3 – 3А: Етичните норми и правила не се отнасят до взаимодействието с природния свят (АТЕС).

3Б: Етичните норми и правила се отнасят както до взаимодействието между хората, така и по отношение взаимодействието с природата (ЕТЕС).

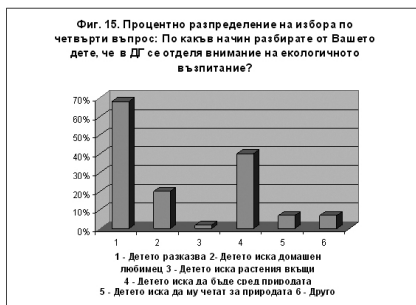
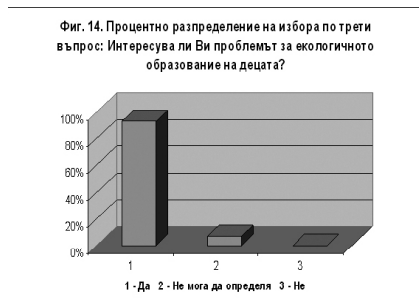
4 – 4А: Дейността по опазване на природата е продиктувана от необходимостта да се съхрани природната среда, за да бъде използвана от бъдещите поколения (АТЕС).

4Б: Дейността по опазване на природата е продиктувана от необходимостта да се съхрани природата заради нея самата и заради хората (ЕТЕС).

Прави впечатление, че 67% от родителите избират твърденията, свързани със съдържателните аспекти на екоцентричния тип екологично съзнание, а 33% споделят избори, определящи съдържателните аспекти на антропоцентричния тип екологично съзнание. Данните позволяват да се изведе оптимистична тенденция, свързана с промяна на нагласите в семейството – родителите очевидно преосмислят същността на взаимодействието „човек – природа”. Това е шанс за преодоляване на преобладаващата в съвременното общество антропоцентрична нагласа. Важно е, че родителите го оценяват. Декларираните избори свидетелстват за налагането на екологичния

императив над прагматичния. Констатират се промени във възгледа за природата, които повлияват обхвата на етичните норми и правила и мотива за опазване на околната среда. Именно те в своята съвкупност предпоставят позитивна екологическообразователна среда в съвременното семейство, повлияна от преобладаващия екоцентричен тип екологично съзнание.

Следващите два въпроса са насочени към установяване на интереса на родителите към екологичното образование в детската градина и проявите на децата, в които се проектират развиващите ефекти от него. Именно връзката между отношението към ранното образование в областта на околната среда и начините за проследяване на резултатите от него в ежедневно общуване с детето в семейството, проектирани в реални постижения в интелектуалната, емоционалната и поведенческата сфера на детската личност, предпоставят интегрирането на родителите като субекти в екологическообразователното пространство. Данните са обобщени и онагледени чрез фиг. № 14 и 15.



Визуализираните чрез фиг. 14 данни убедително показват, че родителите проявяват интерес към екологичното образование на децата. 93% декларират това чрез избор на категоричен отговор „Да”. Останалите 7% отправят предизвикателство пред екологическообразователната дейност на предучилищните педагози, обявявайки, че не могат да определят своето отношение. Очевидно е, че тези семейства се нуждаят от аргументирано представяне и достъпно илюстриране на предимствата на ранното образование в областта на околната среда. Възможен вариант за това е представянето на

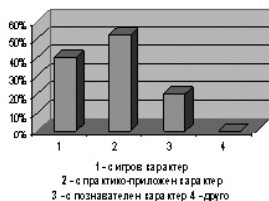
перспективен план за екологопедагогическа дейност, който е целесъобразно да бъде обсъден съвместно с тях, за да се определят актуалните теми, съобразно които да се коригира първоначалния работен вариант на този план и да се пристъпи към реализирането му. Могат да бъдат предложени следните тематични акценти на родителските събрания: „Екологията като наука – основни направления в развитието на екологичното познание и проекции в детството”, „В природата всичко е свързано”, „Екологично състояние на средата, в която живеем”, „Водата, която пием и храната, която консумираме”, „Растения и животни от Червената книга”, „Предизвикателства пред предучилищното екологично образование”, „Нашият принос към екологичната грамотност на децата”, „Екологични игри и занимания вкъщи” и др. Подходящи за консултации са темите: „Какво да четем на детето за природата”, „Къде да отидем заедно?” (маршрути за разходка в близки природни местности), „Вторият живот на растенията” (икебана) и др. Удачни са срещите с експерти. Резултатите от съвместната дейност могат да се представят и популяризират чрез постери, албуми, книжки и др. Интересни форми са съвместните познавателни игри от типа „Какво? Къде? Кога?”. Индивидуалната работа с детето се определя от неговите предпочитания и интереси и се реализира по посока предложения за тематичен избор на предмети за колекциониране, подготовка на фотоалбуми, четене на литература, грижи за растения и животни, участие в екологични проекти и др. Родителят има възможност да проследи резултатите от целенасочената екологопедагогическа дейност в ежедневно си общуване с малкия природооткривател. Естествено е децата по различен начин да изразяват наученото за природата. Анализът на данните, представени във фиг. 15, показва, че 68% от анкетираните родители разбират, че в детската градина се отделя внимание на екологичното възпитание, от разкази на детето. Това означава, че в съвременното семейство се отделя време за общуване с детето, включително и по теми с екологично съдържание. Респондентите избират повече от един отговор и това е отразено в диаграмата. 40% от родителите декларираат, че чрез желанието на детето да бъде сред природата науча-

ват, че в процеса на педагогическо взаимодействие в детската градина се акцентира и върху екологичното възпитание. Насочеността към общуване, дейност и поведение в и сред природата е отправна точка за стимулиране на прояви на положително емоционално-оценъчно отношение към природосоциалното обкръжение чрез непосредствен контакт и общуване с природни обекти в условията на заобикалящата среда. Това е един от значимите акценти, зададен чрез екологопедагогическата дейност, който се нуждае от подкрепа чрез семейното възпитание. Всеки пети родител открива връзка между организираното педагогическо взаимодействие с екологично съдържание в детската градина и желанието на малкия природолюбител да има домашен любимец. Това е показателно, че детето се насочва към технологии за взаимодействие с природни обекти в условията на антропогенната среда. Прилагането им е възможност за реализиране на задачите на екологичното образование в детството. Развиващите ефекти тук са свързани с възпитаване на отговорност, постоянство, всеотдайност и безкористност. Те успешно могат да бъдат трансферирани в дейности, с помощта на които се осигуряват условия за нормално развитие (расте, цъфти, дава потомство и т.н.) на живите обекти, намиращи се въщи и в различните „екологични пространства” на детското заведение. Интересна констатация тук е слабо изразеният интерес към полагане на грижи за растения – едва 2% от анкетираните родители споделят, че детето желае да се грижи за обекти от растителната природна среда. Това е предизвикателство към обединените усилия на родители и учители за привличане на детето към дейности и занимания, свързани с полагане на грижи за растения като възможност за реализиране на задачите на екологичното образование по посока разширяване на индивидуалното екологично пространство. Тревога буди и фактът, че само 7% от родителите посочват, че детето желае да му четат за природата. Очевидно е, че и тук се открива значимо поле за партниращо взаимодействие между учители и родители, тъй като предучилищното детство е сензитивен период за възпитаване на интерес към книгата. Присъщото за възрастта любопитство може да бъде основен двигател за насоч-

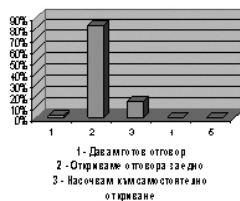
ване на детското внимание към усвояване на технологии за работа с достъпна научнопопулярна литература. Тук важен е моделът, който възрастните ще демонстрират, без да го натрапват и изискват, а деликатно и с такт да увлекат децата и да ги стимулират индиректно да търсят нова интересна и значима за тях информация за природни обекти от илюстрирани детски енциклопедии. Ангажимент на учителя е да подпомогне родителите чрез представяне на идеи и варианти за провокиране на интерес към природата чрез домашното четене и целенасочено обсъждане на достъпна природонаучна литература.

Следващата група от пет въпроса има за цел проучване на вижданията на родителите за значимите стратегии за позитивна подкрепа на екологосоциалното развитие на детето от предучилищна възраст в семейството. Логично се тръгва от приоритетите на дейността и общуването в и сред природата в семейството, защото изборът им влияе върху възможността за създаване във взаимодействието с предучилищните образователни институции на цялостна система за екологично възпитание. Постигането ѝ е и аспект на партниране при подкрепа на насочеността на детето към природооткривателство. Ето защо се проучват и предпочитаните от родителите начини за удовлетворяване на детското любопитство и любознателност, съпътстващи ориентирането в природния свят. Същевременно е важно да се изследва и родителското отношение към необходимостта от подкрепа на детските прояви, свързани с опазване и съхраняване на природата и нейните богатства. Именно то повлиява върху избора на родителя целенасочено да подпомага процеса на осмисляне от детето на екологични норми и правила, предпоставящо превръщането им в субективноценени. Естествено е тук да се прилагат различни начини за приобщаване на детето към природата и възпитаване в природолюбие и рационално природоползване. Поради това в края на тази серия се поставя въпрос, отнесен до вижданията на родителите за фаворитизирани технологии, тъй като и тяхното уточняване е важен аспект на взаимодействие между партниращите си в единното екологовъзпитателно пространство „детска градина – семейство” субекти. Данните са обобщени и онагледени чрез фиг. 16, 17, 18, 19 и 20.

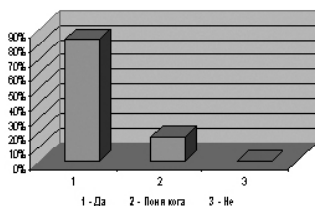
Фиг. 16. Процентно разпределение на избора по пети въпрос: Кол според Вас са приоритетите на дейността и общуването в и сред природата в семейството?



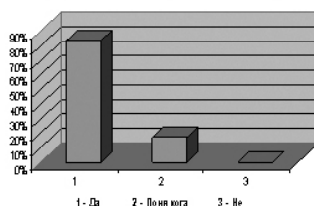
Фиг. 17. Процентно разпределение на избора по шести въпрос: Как постъпвате, когато Вашето дете иска за научни неща за природата, което е интересно за него?



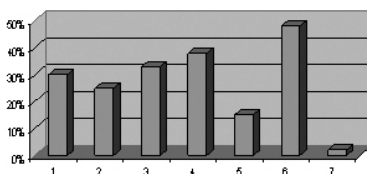
Фиг. 18. Процентно разпределение на избора по седем въпрос: Насърчавате ли детето към опазване и съхраняване на природата и нейните богатства?



Фиг. 19. Процентно разпределение на избора по осми въпрос: Запознавате ли детето с правила за поведение в природата? Считате ли, че това е необходимо?



Фиг. 20. Процентно разпределение на избора по девети въпрос: Мислите ли, да споделите най-често използваните от Вас начини за приобщаване на детето към природата и възпитаване в природолюбие и рационално природоползване?



Легенда фиг. 20.

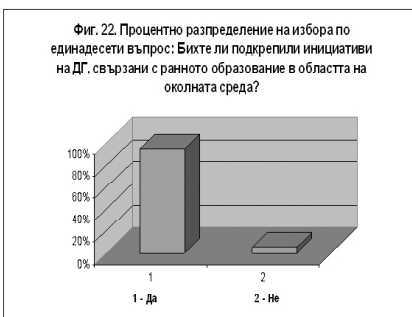
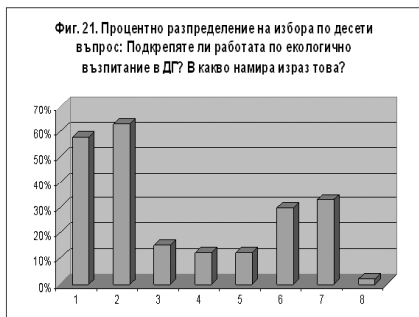
- 1 – Информиране
- 2 – Демонстриране на екологосъобразни и ресурсоопазващи модели на дейност, поведение и общуване с природата
- 3 – Съвместна дейност с екологично съдържание
- 4 – Обсъждане и оценяване на постъпки
- 5 – Приложноестетическа дейност с екологична насоченост и изразяване на опит в продуктивен, художественотворчески и конструктивен план
- 6 – Поощряване и насърчаване на прояви на хуманност, съзидателност, привързаност, отговорност, грижовност, екологична емпатия
- 7 – Друго

Анализът на визуализираните чрез фиг. 16 данни показва, че приоритетите на дейността и общуването в и сред природата в семейството се обосновават като подчинени на практико-приложния характер на взаимодействието с природосоциалното обкръжение. Около това виждане се обединяват 52% от анкетираните. Игровата насоченост се извежда като акцент от 40% от респондентите, а всеки пети родител декларира значимостта на познанието. Тук отново се дава повече от един отговор, което е отразено в диаграмата. Прави добро впечатление информираността на съвременния родител относно добрите практики за удовлетворяване на детското любопитство и любознателност (фиг. 17). Резултатите показват, че 83% от анкетираните предпочитат да откриват заедно с детето отговора на интересен въпрос за природата, 15% насочват към самостоятелно откриване и само 2% дават готов отговор. Категорично се налага изводът, че родителите декларират позиция на отговорни възпитателни субекти, които разбират значимостта на подкрепата на възрастния и еколого-развиващите ефекти от неговото включване в специфичното детско природооткривателство и прилагат това виждане в ежедневно общуване с детето, насърчавайки го към съвместност и поощрявайки го към самостоятелност и инициативност като специфични прояви на индивидуалността. Тази констатация се потвърждава и чрез анализа на данните, представени чрез фиг. 18 и 19. Те по категоричен начин поставят като приоритет на общуването в семейството осигуряването на необходимите предпоставки за формиране на собствени нагласи, идеи, възгледи за екологочентрирано взаимодействие с природата. 83% от родителите декларират своята ангажираност като възпитателни субекти да подпомагат процеса на осмисляне на екологични норми и правила и превръщането им в личностна характеристика. Тук постоянството може да се оправи като препоръка към групата респонденти (17%), избрали да отговорят на двата въпроса с „понякога”. Формирането на екокултурна личност се обезпечава от системността във възпитателните взаимодействия. Именно тя е основа за комплексното развитие на нравствения, интелектуалния, естетическия и дейностния компоненти на екологичната култура при постепенното въвеждане на детото в света на връзките и отношенията в заобикалящата среда. Ежедневно осигуряване на кон-

кретност и образност на диалога с природата в единство с вариативното упражняване в спазването на екокултурни норми на поведение подготвят последователен преход от действия по образец към самостоятелен нравствен избор. Това е постижимо при реализиране на единство и последователност на възпитателните взаимодействия от страна на педагози, родители и социоприродното обкръжение като цяло. В този контекст логично се поставя въпросът: кои са най-често използваните начини за приобщаване на детето към природата и възпитаване в природолюбие и рационално природоползване в семейството? Резултатите, представени чрез фиг. 20, показват, че 48% от родителите фаворитизират поощряването и насърчаването на проявите на хуманност, съзидателност, привързаност, отговорност, грижовност и екологична емпатия. Обсъждането и оценяването на постъпки е приоритет за 38% от анкетираните. Съвместната дейност с екологично съдържание и информирането се определят с приблизително равностойно значение – съответно 33% и 30%. Всеки четвърти родител оценява значимостта на демонстрирането на екологосъобразни и ресурсоопазващи модели, т.е. осъзнава ролята си на отговорен за осигуряването на примери за подражание в ежедневието. Сравнително по-рядко в семейното екологично възпитание се прилага включване на детето в приложностическа дейност с екологична насоченост и стимулиране към изразяване на опит в продуктивен, художественотворчески и конструктивен план. Тук се очертава друго тематично поле за педагогическо консултиране, тъй като родителите се нуждаят от професионална подкрепа, за да бъдат популяризирани технологии от този вид, защото именно те са ефективни по посока формиране на положително емоционално-оценъчно отношение към предмети и обекти от природната среда, готовност за природосъобразно поведение и адекватни форми на общуване с природата.

Последните два въпроса поставят традиционните виждания на родителите за основни направления и форми на съвместна работа с детската градина в сферата на предучилищното екологично образование. Цели се уточняване на реалните измерения на съвместното функциониране на екологовъзпитателните субекти в приложен план. Те се проследяват във връзка с вижданията на родителите за продължаващо партниране с предучилищните образователни институции в

подкрепа на детската индивидуалност при ориентирането ѝ в закономерностите на устойчивото развитие. Данните са обобщени и онагледени чрез фиг. 21 и 22.



Легенда към фиг. 21:

- 1 – Разговори за природата с детето
- 2 – Разходки в природата
- 3 – Наблюдения на природни обекти
- 4 – Вземане на домашен любимец

- 5 – Хранене на птици
- 6 – Засаждане на дървета
- 7 – Опазване на природата
- 8 – Друго

Анализът на представените във фиг. 21 и 22 резултати позволява да се очертае категоричната подкрепа на родителите по посока ранното образование на детето в областта на околната среда – 100% отбелязват отговор „Да“ на десети въпрос. Тук интересни са предпочитаните варианти за реализиране на декларираната съвместност. Най-често родителите използват разходки сред природата (63%). Повече от половината анкетирани (58%) посочват, че прилагат разговори с екологична тематика. Като равнопоставени се определят начини, подчинени на практическия характер на общуване и взаимодействие с природата. Те намират израз в действия по опазване и създаване – съответно избрани от 33% и 30% от респондентите. Сравнително рядко се използват наблюдения на природни обекти (15%). Очевидно родителите не оценяват функциите им за обогатяване на детския опит чрез усъвършенстване на възприятията и представите за предмети, обекти и явления от природосоциалното обкръжение. Подобно е и отношението към взаимодействието с природни обекти в условията на антропогенната среда и някои от технологиите за природоопазваща и природозащитна дейност – само 12% от роди-

телите насочват детето към грижи за домашен любимец и хранене на зимуващи птици. Впечатление прави декларирането на готовност за продължаващо партниране (фиг. 22) по посока включване в инициативи на детската градина, свързани с ранното образование в областта на околната среда. За 95% от анкетиранията това е осъзнат избор. Останалите 5% не споделят това мнение, но причините вероятно са по-скоро обективни, тъй като всички анкетирани единодушно подкрепят работата по екологичното възпитание на децата в предучилищните образователни институции.

Посоченото позволява да се формулират следните обобщения и констатации:

1. Съвременните родители по категоричен начин демонстрират интерес към екологията и екологичното образование на детето, подкрепен от преобладаващ екоцентричен тип екологично съзнание. Това са значими предпоставки за възпитаване на сензитивност към екологичните проблеми на настоящето и субективно хуманно-етично отношение към природата в процеса на взаимодействие „родител – дете“.

2. Практико-приложният характер на дейността и общуването в и сред природата се определя като приоритет на екологичното възпитание в семейството. Вниманието на родителите е насочено към осигуряване на възможности на децата за прилагане на емоционално-ценностния хуманен опит за взаимодействие с природата в самостоятелна, екологически насочена дейност в природната среда. На тази основа се осигуряват предпоставки за динамизиране на развитието на познавателното отношение, емоционалната възприемчивост и опита за практическа дейност. Те кореспондират със същността на педагогическото понятие „екологически насочена дейност на детето от предучилищна възраст“, което се определя като форма на активност на личността, обуславяща развитието на екологично съзнание, проявяваща се в три сфери: познавателна сфера (развитие на познавателни потребности, формиране на готовност за приемане, намиране и преработка на информация за природата); емоционално-мотивационна сфера (развитие на комплекс от естетико-етични потребности, проявяващи се в готовност и стремеж за взаимодействие с природата на емоционално равнище); практическа сфера (развитие на потребност от компетентност, намираща израз в стремеж към непрагматично практическо взаимодействие с природата).

3. Според родителите гарантирането на позитивна подкрепа на екологосоциалното развитие на детето в семейството е постижимо чрез поощряване и насърчаване на прояви на хуманност, съзидателност, привързаност, отговорност, грижовност и екологична емпатия. Детето се учи действайки. Поради това е важно, че родителите осъзнават значимостта не само на осигуряването на необходимата информация с екологично съдържание, но и ценността на провокирането на интерес към нейното преобразуване при стимулиране на желание за целенасочено опознаване на природосоциалното обкръжение. Важно е, че в процеса на семейното екологично възпитание не се подценява и възможността за овладяване на основополагащи умения и способности, необходими за адаптиране на детето към природния свят. Тук родителите оценяват като целесъобразно осигуряването на разнообразни екологоориентирани взаимодействия в житейски ситуации, в които се налага в хода на общуването с природата да се решават различни проблеми с екологично съдържание и да се правят нравствени избори. Опитът от справянето с тях подготвя усъвършенстване на адаптационните процеси и определя положителното реагиране на динамичните изменения на заобикалящата среда.

4. Убедително е декларирана готовност за подкрепа на ранното образование в областта на околната среда и нагласа за включване в съвместни с предучилищните образователни институции проекти и инициативи с екологична насоченост. В своята съвкупност те задават вектора на ефективна съвместна дейност на учители и родители, осигуряваща оптимално екологосоциално развитие на детето. Затова е необходим иновационен модел за интегриране на екологовъзпитателно пространство при реализиране на единен екологовъзпитателен процес за детето и подготвяне на субективно оценено ориентиране в закономерностите на устойчивото развитие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Възпитаването на екологична култура като приоритет и цел на педагогическото взаимодействие „дете – природа” в предучилищните образователни институции и значим акцент в семейното възпитание е постижимо при осигуряване на партниращо взаимодействие в екологовъзпитателното пространство „детска градина – семейство”. То е възможно при гарантиране на следните условия:

– създаване на цялостна система за екологично възпитание, в която всички подструктури (когнитивна, емоционално-сегивна и дейностна) са насочени към възпитаване на ценности, сред които природата заема особено място;

– мотивационно обезпечаване на процеса на формиране на екологични чувства при въвеждане на детето в природния свят;

– екологична компетентност на учители и родители;

– ориентиране на организираното педагогическо взаимодействие „дете – природа” в детската градина и семейното екологично възпитание към традициите на народната педагогика;

– развитие и формиране на детето в единното екологично възпитателно пространство „Детска градина – семейство” в съответствие с принципите за екологизация на средата;

– организиране на екологически целесъобразна достъпна трудова дейност на детето в зелените зони в и около детската градина и дома;

– целенасочено използване от учители и родители на възпитателния потенциал на художествената литература и телевизионните предавания с екологично съдържание;

– стимулиране на детето към активно включване в екологически насочена дейност, реализирана в условията на съвместни със семейството акции, походи и екскурзии в природата;

– преосмисляне на позицията на възрастния (педагог, родител) при приоритетно извеждане на ролята му на партньор в дейността, стимулиращ хуманни прояви и насърчаващ положителни резултати.

Осигуряването на посочените условия е маркер за ефективно функциониране на единното екологично възпитателно пространство „Детска градина – семейство” като значимо постижение на реформата в предучилищното образование, подчинено на идеята „Заедно възпитаваме бъдещето си!”.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Гюров, Д.* Педагогическото взаимодействие. Иновационен модел за изграждане на единна социално-педагогическа система „Детска градина – училище”. С.: Унив. изд. Св. Кл. Охридски, 2006.

2. *Гиросов, Э. В.* Основы социальной экологии. М.: РУДН, 1998.

3. *Додсън, Ф.* Изкуството да бъдеш родител. С.: 1999.

4. *Конакчиева, П.* Социален свят. Природен свят. – В: Моливко за предучилищно възпитание и подготовка на 3–4-годишни деца. Книга за учителя (под общата редакция на доц. д-р Д. Гълъбова). Второ допълнено издание (с.с. 203 – 338). Велико Търново: Слово, 2010.

5. *Конакчиева, П.* Социален свят. Природен свят. – В: Моливко за предучилищно възпитание и подготовка на 4–5-годишни деца. Книга за учителя (под общата редакция на доц. д-р Д. Гълъбова). Трето допълнено издание (с.с. 213 – 393). Велико Търново: Слово, 2010.

6. *Конакчиева, П.* Социален свят. Природен свят. – В: Моливко за предучилищно възпитание и подготовка на 5–6-годишни деца. Книга за учителя (под общата редакция на доц. д-р Д. Гълъбова). Трето допълнено издание (с.с. 217 – 332). Велико Търново: Слово, 2010.

7. *Конакчиева, П.* Моливко. От земята до небето (3–4 години). Помагало за предучилищно възпитание и подготовка на 3–4-годишни деца. Образователно направление „Природен свят”. Велико Търново: Слово, 2006.

8. *Конакчиева, П.* Методически насоки за реализиране на образователното направление „Природен свят”. – В: Книга за учителя за предучилищно възпитание и подготовка на 3–4-годишни деца. Моливко. Под ред. Д. Гълъбова. Велико Търново: Слово, 2006.

9. *Конакчиева, П. Моливко.* От земята до небето (4–5 години). Помагало за предучилищно възпитание и подготовка на 4–5-годишни деца. Образователно направление „Природен свят”. Велико Търново/ Слово, 2005.

10. *Конакчиева, П.* Методически насоки за реализиране на образователното направление „Природен свят”. – В: Книга за учителя за предучилищно възпитание и подготовка на 4–5-годишни деца. Моливко. Под ред. Д. Гълъбова. Велико Търново: Слово, 2005.

11. *Конакчиева, П.* Моливко. От земята до небето (5–6 години). Помагало за предучилищно възпитание и подготовка на 5–6-годишни деца. Образователно направление „Природен свят”. Велико Търново: Слово, 2005.

12. *Конакчиева, П.* Методически насоки за реализиране на образователното направление „Природен свят”. – В: Книга за учителя за предучилищно възпитание и подготовка на 5–6-годишни деца. Моливко. Под ред. Д. Гълъбова. Велико Търново: Слово, 2005.

13. *Конакчиева, П.* Моливко. От земята до небето. Учебна книжка по образователно направление „Природен свят” за подготвителна група на детската градина. Велико Търново: Слово, 2004.

14. *Конакчиева, П.* Методически насоки за реализиране на образователното направление „Природен свят”. – В: Моливко. Дидактична система за подготвителна група в детската градина (6–7 г.). Под ред. Д. Гълъбова. Велико Търново: Слово, 2004.

ПРИОРИТЕТИ В ЕДИННОТО ЕКОЛОГОВЪЗПИТАТЕЛНО ПРОСТРАНСТВО „ДЕТСКА ГРАДИНА – СЕМЕЙСТВО”

ПЕТЯ КОНАКЧИЕВА

Резюме

В студията се очертава своеобразието на екологичното образование в детската градина. Конкретизират се подходи към проблема за съдържанието му в предучилищна възраст. Определя се факториалната обусловеност на процеса на възпитаване на екологична култура в предучилищното детство. Представят се и се анализират резултати от проучване на приоритетите на учители и родители в сферата на ранното образование в областта на околната среда. Систематизират се условия за осигуряване на партниращо взаимодействие в екологовъзпитателното пространство „детска градина – семейство”.

Ключови думи: екологично образование, фактори за възпитаване на екологична култура, приоритети за ранно образование в областта на околната среда

PRIORITIES IN THE UNDIVIDED NURSERY SCHOOL-FAMILY ECOLOGY EDUCATION AREA

PETYA KONAKCHIEVA

Summary

The study outlines the unique nature of ecological education in nursery schools and specifies approaches to the problem of its content in preschool age; determines the factorial dependence of the process of educating ecological culture in preschool childhood; presents and analyzes the results of a study of the priorities of parents and teachers in the sphere of early education in the field of environment; and systematizes the conditions for the provision of partner interaction in the nursery school-family ecology education area.

Key words: ecological education, factors to educate ecological culture, priorities for early education in the field of environment